

İKv DEĞERLENDİRME NOTU

AB'NİN GDO'LU ÜRÜNLERE YÖNELİK
POLİTİKASI
VE
TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

M.GÖKHAN KİLİT
İKv Uzmanı

AB'İN GDO'LU ÜRÜNLERE YÖNELİK POLİTİKASI VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

Gökhan K/L/T, İKV Uzmanı

Geçtiğimiz günlerde Avrupa Parlamentosu önemli bir oylama gerçekleştirdi. Konu, tüm dünyada olduğu gibi AB'de de son yıllarda en tartışmalı konulardan biri olan genetiği değiştirilmiş organizmalı (GDO)'lu ürünlerdi. Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu'nun herhangi bir AB üyesi ülkenin, AB tarafından onaylanmış GDO'lu gıda ve yemleri yasaklamasını veya sınırlandırmasını sağlayacak yasa tasarısını reddetti. 28 Ekim 2015 tarihinde yapılan oylamada tasarı, 75 oya karşılık 557 oyla reddedilirken, 38 parlamento üyesi de çekimser oy kullandı.

Genel Tespitler

- GDO'lu ürünlerin yemlerde kullanılmasına onay verilmesinin nedeni hayvancılık sektörünün bu yemlere olan ihtiyacıdır.
- AB'de GDO'lu ürün ekimine ilişkin tartışmalar devam ederken, Türkiye'de de GDO'lu ürünlerin yem olarak kullanılmasına ilişkin ithalat izinleri AB'deki uygulamalar örnek alınarak verilmektedir.
- Etiketleme zorunluluğu ile AB, GDO'lu ürün kullanım tercihini tüketiciye bırakıyor.
- GD'li gıda ve yemler, GDO mevzuatının getirdiği özel etiketleme şartlarına tabidir. Ancak, genetiği değiştirilmiş gıdalar, bu özel etiketleme şartlarının yanı sıra, konuya ilişkin genel mevzuatın öngördüğü etiketleme hükümlerine de uymak zorundadır.
- Türkiye'de 32, AB'de ise toplam 59 onaylı GDO bulunuyor.
- AB ile yürütülen üyelik müzakerelerinde Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı faslına müzakereye açılması öncesinde kabul edilen Biyogüvenlik Kanunu ile AB mevzuatına uyum sağlanmıştır.
- Türkiye'de GDO ve ürünlerinin gıda amaçlı olarak kullanılması ve GDO'lu üretim yapılması da tamamen yasak olup, gıdalarda GDO bulunduranlara 5 ila 12 yıl arasında hapis cezası öngörülmektedir.

Bilindiği gibi, Haziran 2009'da 13 Üye Devletin Avrupa Komisyonu'ndan istedikleri rapor doğrultusunda hazırlanan yasa tasarısı, Üye Devletlerin, AB genelinde izin verilmiş veya izni hâlen devam eden GDO'ların topraklarının tamamında veya belli bir kısmında ekimini kısıtlamalarını veya engelleyebilmelerini sağlayacak AB düzeyinde bir yasal çerçeveyi oluşturmayı hedeflemekteydi. Fransa ve Almanya GDO'lu ürün ekimine karşı çıkarken İngiltere ise destek vermekte. Avrupa Komisyonu konu ile ilgili 2010 yılında üye ülkelere izinlerinde esneklik tanıyan bir revizyon teklif etmiş ancak o dönemde Fransa karşı çıkmıştı. AB Konseyi, 12 Haziran 2014 tarihinde Çevre Konseyi ile varılan siyasi mutabakatı da yansıtan, GDO ekimi hakkındaki ilk okuma pozisyonunu, 23 Temmuz 2014 tarihinde açıklamıştı.

Parlamentonun kabul etmediği tasarının kabulü halinde GDO'ları destekleyen ve desteklemeyen ülkeler arasında iç sınır kontrol sorunu yaşanabileceği belirtilirken, üye ülkeler arasında kontrollerin yeniden yürürlüğe girmesinin, Gümrük Birliği'ne ve ortak pazara zarar vereceğine yönelik çekincelere vurgu yapıldı. Oylama sonrası açıklamalarda bulunan Avrupa Komisyonu'nun Sağlık ve Gıda Güvenliğinden Sorumlu Üyesi Vytenis Andriukaitis ise yasa tasarısı üzerinde çalışmaya devam edileceğini ifade etti. Reddedilen tasarıya göre GDO'lu bir ürünün yetiştirilmesine yasak getiren üye ülke, kararına gerekçe olarak tarım, kamu, çevre ve şehir planlama politikaları ile bu ürünlerin sosyo-ekonomik etkilerini gösterebilecekti.

AB'deki bu gelişmelerin hemen ardından Türkiye'de Biyogüvenlik Kurulu, GDO'lu 6 mısır, 2 soya çeşidi ve ürünlerinin hayvan yemlerinde kullanımına yönelik ithalat yapılabilmesini onayladı. Biyogüvenlik Kurulu'nun ilgili kararları 5 Kasım 2015 tarihinde resmi gazetede yayımlandı. AB'de de kullanımına izin verilen söz konusu 8 genetiği değiştirilmiş ürünün ithalatına daha öncede izin verilmekteydi ancak ürünlerin geliştirilmiş hali için tekrar izin sürecine geçildi. Bu ürünlerin yanı sıra önceden yapılan başvuruların incelenmesi devam ederken, ithalatına izin verilen GDO'lu yem sayısının ilerleyen dönemlerde artması bekleniyor.

Bilimsel Risk Değerlendirme Komitesi tarafından hazırlanan raporlar değerlendirerek, genetiği değiştirilmiş 2 soya çeşidinin ve ürünlerinin hayvan yemlerinde belirlenen şartlara uyulması kaydıyla kullanılmasına izin verildi. Bununla birlikte, 6 mısır çeşidi ve ürünleri de hayvan yemi olarak kullanılabilir. GDO'lu ürünlerin ithalatı ve kullanımına ilişkin alınan kararlarda, AB'nin tutumu ve kuralları dikkate alınıyor.

Bilindiği üzere, 11 Mayıs 2015 tarihinde genetiği değiştirilmiş 14 mısır, 9 soya, 4 kolza ve 10 pamuk olmak üzere toplam 37 ürünün hayvan yemlerinde kullanılması için başvuru yapılmıştı. Bugüne kadar 7 soya ve 25 mısır çeşidi olmak üzere toplam 32 çeşide sadece yem amaçlı kullanılmak üzere onay verildi. GDO'lu ürünlerin yemlerde

kullanılmasına onay verilmesinin nedeni hayvancılık sektörünün bu yemlere olan ihtiyacı. Türkiye’de üretilen hayvan yemi hammaddesi yeterli gelmiyor. AB’de ise 10 pamuk, 30 mısır, 4 yağlı tohum, 2 mikro organizma, 2 soya ve 1 şeker pancarı ürünü olmak üzere toplam 59 onaylı GDO bulunuyor. ¹

AB’de GDO’lu ürün ekimine ilişkin tartışmalar devam ederken, ülkemizde de GDO’lu ürünlerin yem olarak kullanılmasına ilişkin ithalat izinleri AB’deki uygulamalar örnek alınarak verilirken, AB mevzuatını yakından inceleyelim.

AB’deki Durum

GDO’lu gıda ve yemlerin düşük maliyeti ve seri üretimi nedeniyle GDO’lar, bazı kesimler tarafından dünyadaki gıda arzı sorununun çözüme ulaşması için önemli bir araç olarak görülmektedir.

GDO'lara ilişkin en kapsamlı AB mevzuatı 1829/2003/EC sayılı Tüzük² ve buna ek olarak düzenlenen 1830/2003/EC sayılı Tüzüktür.³ Bu ek Tüzük, GDO’lu ürünlerin etiketlenmesine ve izlenebilirliğine yönelik olarak düzenlenmiştir. AB’nin GDO'lara ilişkin yasal düzenlemesi, genetiği değiştirilmiş gıda ve yemlerin düzenlenmesi için genel bir çerçeve ortaya koymaktadır. Bu çerçeve ile AB, İç Pazar’ını etkin bir şekilde çalıştırırken aynı zamanda insan hayatının, sağlığının ve refahının, çevrenin ve tüketici haklarının en üst seviyede korunmasını sağlayan evrensel hedeflere ulaşmaya çalışmaktadır.⁴ GDO'lara ilişkin AB mevzuatının uygulanmasında en yetkili iki kurum ise Avrupa Komisyonu ve EFSA’dır. EFSA ilgili ürünler üzerine değerlendirmesini yapıp işlemi Komisyon’un onayına ve yetkilendirmesine bırakmaktadır.

AB mevzuatında tüketici sağlığı ve çevrenin korunmasına yönelik en önemli özellik, GDO’lu ürünlerin etiketlenmesi ve izlenebilirliğidir. AB içinde satılan tüm gıda ve yemler, GDO içerip içermediklerine dair bir etiket taşımak zorundadır. Ürünün bileşimindeki her bir maddede yüzde 0,9’dan fazla GDO olmayan gıda ve yemler bu şartlara tabi değildir.

GDO'lara ilişkin ortak bir AB mevzuatı bulunmasına karşın, GD ürünlere ilişkin AB üye ülkelerinin farklı uygulamaları bulunmaktadır. Bazı üye ülkeler GDO'lara ilişkin korunma maddesini (Madde 23, Yönerge 2001/18/EC)⁵ uygulamaktadır. Bu Maddeye göre üye ülkeler, GD ürünlerin ülkeleri sınırlarında kullanılmasını ve satışını sınırlayabilir ya da yasaklayabilirler. Fakat bunun için üye ülkenin sınırlamak ya da

¹ http://ec.europa.eu/food/dyna/gm_register/index_en.cfm Erişim tarihi: 6 Kasım 2015

² <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:268:0024:0028:EN:PDF> Erişim tarihi: 5 Kasım 2015

³ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:268:0024:0028:EN:PDF> Erişim tarihi: 4 Kasım 2015

⁴ M. Özgür Bozçağa & Damla Cihangir, “AB ile Müzakerelerde Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Başlığı”, İKV Değerlendirme Notu:18, Temmuz 2010

⁵ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001L0018> Erişim tarihi:2 Kasım 2015

yasaklamak istediği GDO'nun insan sağlığına ve çevreye karşı bir risk oluşturduğuna dair geçerli sebeplerinin olması gerekmektedir.

GDO'lu ürünlerin izlenebilirliği

İzlenebilirlik, GDO'dan üretilmiş ya da içinde GDO'ya sahip olan ürünlerin tedarik zincirinin her aşamasında takip edilebilir olmaları anlamına gelmektedir. Bu sayede, tüm GD gıda ve yemlerin çevreye ve sağlığa olan potansiyel etkilerinin yakından takibi ve insan sağlığına ve çevreye karşı herhangi bir beklenmeyen risk belirlendiğinde ürünlerin derhal üretimden ve dağıtımdan çekilmesi öngörülmektedir. İzlenebilirlik kuralı çiftçilerden, gıda ve yem üreticilerine kadar, süreç dahilindeki tüm işletmecileri kapsamaktadır. Bu uygulamanın genel amaçları şunlardır:⁶

- Etiket beyanlarının kontrolünü ve doğrulamasını sağlamak;
- Uygun olan hallerde sağlık ve evre üzerindeki potansiyel etkilerin izlenmesini sağlamak;
- İnsan sağlığı veya evre karşısında öngörülemeyen bir riskin tespit edildiği hallerde GDO içeren veya GDO'dan müteşekkil ürünlerin pazardan toplanabilmesini sağlamak.

2001/18/EC sayılı Yönerge ile tadil edilen 90/220/EEC sayılı Yönerge kapsamında atıfta bulunulan prosedüre göre izin verilmiş GDO'lardan oluşan veya GDO içeren ürünler ile GDO türevi gıdalar, 1830/2003/EC sayılı Tüzük kapsamında izlenebilirlik şartlarına tabidir.

İzlenebilirlik kuralı çiftçilerden, gıda ve yem üreticilerine kadar tüm işletmecileri kapsamaktadır. Tedarik zincirine yeni bir ürün katan ya da alan her işletme, tedarikçilerini ve ürünlerin tedarik edildiği şirketleri gerektiğinde açıklayabilmelidir.

İzlenebilirlik şartı, söz konusu ürünün GDO içeren (1830/2003/EC sayılı Tüzük, 4'nc Madde), ya da GDO'lardan üretilmiş rn (1830/2003/EC sayılı Tüzük, 5'inci Madde) olup olmadığına göre değişiklikler arz etmektedir. Dolayısıyla bu iki durumun birbirinden ayrılması gereklidir.

GDO içeren ürünlerde işletmeciler, ürünü alan tarafa şu bilgileri yazılı olarak iletmek zorundadır:

---

⁶ Zeki Bildirici, "Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) ve Avrupa Birliği Uygulamaları", 2008

- Ürünün veya ürünün bileşenlerinden bazılarının GDO içerdiği veya GDO'lardan oluştuğuna dair bir bildirim;
- GDO'lardan oluşan veya GDO içeren ürünlerde, bu GDO'lara tahsis edilmiş ayırıcı kimlik kodu

Sadece gıda, yem ya da işleme maksatlı olarak kullanılacak, GDO karışımlarından oluşan veya GDO karışımları içeren ürünlerde; ayırıcı kimlik kodlarına ilişkin bilgiler yerine, söz konusu karışımı oluşturmak için kullanılan bütün GDO'ların ayırıcı kimlik kodlarının bir listesiyle birlikte, işletmeci tarafından düzenlenecek bir kullanım beyanı verilebilir. İşletmeciler, kendilerine gelen bu bilgileri, söz konusu ürünü bilahare kendilerinden devralacak tarafa, yazılı olarak iletmekle sorumludur.

GDO'lardan üretilmiş ürünlerde ise işletmeciler, ürünü alan tarafa şu bilgileri yazılı olarak iletmek zorundadırlar;

- GDO'lardan üretilmiş her bir gıda bileşeninin bildirimi;
- GDO'lardan üretilmiş her bir yem materyali veya katkı maddesinin bildirimi;
- Bileşen listesi bulunmayan ürünlerde, bu ürünün GDO'lardan üretildiğine dair bildirim.

İşletmeciler, yaptıkları her bir alışveriş için söz konusu bilgileri, beş yıl boyunca saklamak ve ürünlerin kimden alınıp kime verildiğini tanımlayabilmek zorundadır.

GDO'lu ürünlerin etiketlenmesi

Etiketleme zorunluluğu ile AB, GDO'lu ürün kullanım tercihini tüketiciye bırakmaktadır. Etiketleme, tüketici ve kullanıcıları ürün hakkında bilgilendirerek, bilgiye dayalı bir seçim yapmalarını sağlar. Genel anlamda 1830/2003/EC sayılı Tüzük, GDO'lardan oluşan veya GDO içeren önceden ambalajlanmış tüm ürünlerin, işletmeciler tarafından GDO içerip içermediğini belirtecek şekilde etiketlenmesi şartını getirmektedir.

Son tüketicilere veya restoranlar, hastaneler, kantinler gibi toplu yemek hizmeti veren kuruluşlara sunulan önceden paketlenmemiş ürünlerde ise, ürünün sergilendiği yerde ya da ürünle bağlantılı olarak aynı ibareyi ihtiva eden uyarı yazıları bulundurulacaktır.

Özel anlamda ise, GD'li ürünler, 1829/2003/EC sayılı Tüzük'te belirtilen özel etiketleme şartlarına tabidir. Nihai tüketicilere veya toplu hazır yemek veren kuruluşlara (restoranlar, hastaneler, kantinler, vs.), bu etiketler ile teslim edilen GD'li gıdaların, nihai mamulün genetik modifikasyon türevi DNA veya proteinleri içerip içermediğine bakılmaksızın, 1829/2003/EC sayılı Tüzük'ün 12'nci Maddesi uyarınca etiketlenmesi şarttır.

Bu etiketleme şartı, GD mısırdan elde edilmiş yağ gibi, yüksek derecede rafine edilmiş ürünler için de geçerlidir. Aynı kurallar, transgenik⁷ soya içeren karma yemler de dahil olmak üzere, hayvan yemlerine de uygulanır. Transgenik mısırdan elde edilen mısır gluten yeminin etiketlenmesi de, hayvan yetiştiricilerini yemin bileşimi ve özellikleri hakkında doğru bilgilendirmek amacıyla 1829/2003/EC sayılı Tüzük'ün 25'inci Maddesi uyarınca mecburi kılınmıştır. Bu itibarla, GD'li gıda ve yemler, GDO mevzuatının getirdiği özel etiketleme şartlarına tabidir. Ancak, genetiği değiştirilmiş gıdalar, bu özel etiketleme şartlarının yanı sıra, konuya ilişkin genel mevzuatın öngördüğü etiketleme hükümlerine de uymak zorundadır.

Türkiye'de durum nasıl?

Ülkemizde GDO'lu ürünlere ilişkin esaslar 18 Mart 2010 tarihinde kabul edilen 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu ile belirlenmektedir. Bu Kanunun amacı; bilimsel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinden kaynaklanabilecek riskleri engellemek, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla biyogüvenlik sisteminin kurulması ve uygulanması, bu faaliyetlerin denetlenmesi, düzenlenmesi ve izlenmesi ile ilgili usul ve esasları belirlemektir.

Bunun yanında, genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünleri ile ilgili olarak araştırma, geliştirme, işleme, piyasaya sürme, izleme, kullanma, ithalat, ihracat, nakil, taşıma, saklama, paketlenme, etiketleme, depolama ve benzeri faaliyetlere dair hükümler de kanun kapsamında ele alınmaktadır.

Kanuna göre Türkiye'de GDO ve ürünlerinin gıda amaçlı olarak kullanılması ve GDO'lu üretim yapılması da tamamen yasak olup, gıdalarda GDO bulunduranlara 5 ila 12 yıl arasında hapis cezası öngörülmektedir.

İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı göz önünde bulundurularak GDO veya ürünlerinin ithalatı, ihracatı, deneysel amaçlı serbest bırakılması, piyasaya sürülmesi ile genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımına, bilimsel esaslara göre yapılacak risk değerlendirmesine göre karar verilir. Risk değerlendirme sonuçlarına göre risk oluşturmayacağı belirlenen başvurular için verilen kararın geçerlilik süresi on yıldır.⁸

GDO ve ürünlere yönelik başvurular şu durumlarda reddedilir:

⁷ Biyoteknolojik yöntemlerle kendi türü haricinde bir türden gen aktarılarak belirli özellikleri değiştirilmiş bitki, hayvan ya da mikroorganizmalar

⁸ Türkiye Biyogüvenlik Bilgi Değişim Mekanizması, <http://www.tbdbm.gov.tr/Home.aspx> Erişim tarihi: 6 Kasım 2015

- İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği tehdit etmesi,
- Üretici ve tüketicinin tercih hakkının ortadan kaldırılması,
- Çevrenin ekolojik dengesinin ve ekosistemin bozulmasına neden olması,
- GDO ve ürünlerinin çevreye yayılma riskinin olması,
- Biyolojik çeşitliliğin devamlılığını tehlikeye düşürmesi,
- Başvuru sahibinin biyogüvenliğin sağlanmasıya yönelik tedbirleri uygulamak için yeterli teknik donanıma sahip olmadığının anlaşılması.

Bununla birlikte, GDO ve ürünleri ile ilgili yapılan başvurular hakkında risk ve sosyo-ekonomik değerlendirmeye ilişkin bilimsel raporlar, Kurul tarafından, biyogüvenlik bilgi değişim mekanizması vasıtasıyla kamuoyuna açıklanır.

GDO ve ürünlerine ilişkin Kanun çerçevesinde belirlenen yasaklar şu şekildedir:

- GDO ve ürünlerinin onay alınmaksızın piyasaya sürülmesi,
- GDO ve ürünlerinin, Kurul kararlarına aykırı olarak kullanılması veya kullandırılması,
- Genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvanların üretimi,
- GDO ve ürünlerinin Kurul tarafından piyasaya sürme kapsamında belirlenen amaç ve alan dışında kullanımı,
- GDO ve ürünlerinin bebek mamaları ve bebek formülleri, devam mamaları ve devam formülleri ile bebek ve küçük çocuk ek besinlerinde kullanılması.

İthalatına izin verilen GDO' lu yemlerin Biyogüvenlik Kanunu ve Biyogüvenlik Kurulu kararlarına uygun olarak denetim ve izlenebilirliğinin sağlanabilmesi için, ülke içinde dolaşımı, işlenmesi ve depolanması sırasında, bu ürünlerin hangi firmalar tarafından ne miktarda ithal edildiği ve kimlere satıldığı, hangi fabrikalarda işlendiği ve bunlardan ne kadar yem üretildiği izlenmekte ve denetlenmektedir.

AB ile yürütölen üyelik müzakerelerinde Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı faslıının müzakereye açılması öncesinde kabul edilen Biyogüvenlik Kanunu ile AB mevzuatına uyum sağlanmıştır. Bir ürünün GDO'lu sayılabilmesi için öngörölen eşik değer AB'nin de kabul ettiği şekilde binde 9 olarak belirlenmiştir. Kanun ile ayrıca AB müktesebatının uyumlaştırılması çabasına yönelik, 2007 Yılı Tarama Raporu ve 2009 Yılı İlerleme Raporu'nda görölen eksiklikler giderilmiş ilgili faslın açılış kriterleri yerine getirilmiştir. Göröldüğü gibi AB'de de sürekli değişim gösteren bir alan olan GDO'lu ürünlerin kontrolü ve denetimi konusunda, AB mevzuatı yakından izlenerek, Türkiye'de tarım ve ürün güvenliği açısından en olumlu uygulamaların benimsenmesi hedeflenmelidir.